

ZA JAROMÍROM KOPSOM

Dňa 8. februára 1989 zomrel významný filozof a sociológ PhDr. Jaromír Kops, CSc. Za blízkych a priateľov sa s ním rozlúčil prof. Miroslav Kusý, CSc. Uverejňujeme jeho smútočný prejav, ktorý odznel 14. februára 1989, v trochu skrátenej podobe.

Redakcia

**Vážená smútiaca rodina,
vážené smútočné zhromaždenie, priatelia,**

zišli sme sa na tomto mieste, aby sme sa navždy rozlúčili s dobrým a vzácnym človekom, dr. Jaromírom Kopsom, CSc.

Zišli sme sa na tomto mieste, aby sme dnes vzdali poslednú poctu svojmu generačnému druhovi Jaromírovi.

To, že sa na tomto mieste ako generační druhovia stretávame a do budúcnosti budeme stretávať stále častejšie, je pre nás vždy znovu trúchlivé, ale má to aj pečať istej osudovej nevyhnutnosti. Že sa tu však v ostatnom čase zvykneme stretávať na pohreboch predstaviteľov obetovanej generácie, nesie v sebe prvok tragičnosti, prvok zásahu ľudského vis major do osudov človeka. Jaromír Kops patrí k výrazným predstaviteľom práve tejto generácie.

Úradný lekár konštatoval normálnu, prirodzenú smrť. Z jeho hľadiska nebolo potrebné ani potvrdzovať si tento záver úradnou pitvou.

Pre nás, blízkych a priateľov Jaromíra Kopsa, to však až také samozrejmé nie je. Jeho smrť nás zaskočila, bolestne sa nás dotkla. A tak predsa len cítime potrebu podrobiť akejsi „pitve“ okolností, ktoré k nej viedli, pre ktoré nás opustil práve teraz, v neukončenom tvorivom období svojho života: veď len nedávno dovŕšil 55 rokov.

Príslušníci tejto našej obetovanej generácie sa vyznačujú tým, že im bolo dané prežiť — v rovine svojej profesionálnej sebarealizácie — dva životy, oddelené od seba hrubou čiarou zúčtovania za rok 1968. Prvý, autentický a plnohodnotný život podľa vlastnej voľby, druhý, náhradkový život za trest, v podmienkach prísnej reglementácie, obmedzení a kontroly.

Prvý život Jaromíra Kopsa — to je až čítankovo úspešná životná dráha talentovaného a cielavedomého robotníckeho chlapca v období začiatkov budovania socializmu u nás. Toto vzrušené obdobie malo svoje svetlé i tienisté stránky, ktoré spravodlivo posúdi nezaujatá história, ale nepochybne malo aj svoj zvláštny étos, a to najmä pre ľudí, ktorí v ňom vstupovali do života.

Narodil sa 25. 5. 1933 v Bohdašíne neďaleko Náchodu v komunistickej železničiarkej rodine, vyučil sa za tkáča, ako osemnásťročný vstúpil do strany, poslali ho do prípravky pre vysokoškolské štúdium v Mariánskych Láznach, kde r. 1952 zmaturoval. Nasleduje prvý ročník Filozofickej fakulty Karlovej univerzity a potom 5. ročné štúdium filozofie so špecializáciou na filozofickú problematiku biológie na Leningradskej štátnej univerzite, ukončené s vyznamenaním r. 1958.

Jaromírovi Kopsovi sa plní životný sen: stáva sa ako profesionálny filozof vysokoškolským pedagógom. Tento český chlapec spolu so svojou ruskou

manželkou Raisou prichádza do Bratislavy, kde začína svoju vedecko-pedagogickú dráhu na Katedre DHM FF UK. Odtiaľ r. 1962 prechádza na novozriadenú analogickú katedru Prírodovedeckej fakulty, kde už môže začať plne uplatňovať aj svoju odbornú špecializáciu: filozofické a metodologické problémy biológie, osobitne genetiky a evolucionizmu. Tento erudovaný, pracovitý a náročný učiteľ a vedec sa čoskoro stáva prirodzenou autoritou vo svojom odbore na fakulte, a tak r. 1969 aj vedúcim katedry, ktorú vedie až do jej zrušenia r. 1970. Počas svojho pôsobenia na nej absolvuje aj externú aspirantúru obhajobou kandidátskej práce *Vzťah organizmu a prostredia ako filozofický problém súčasnej genetiky* a habilituje sa za docenta filozofie prácou *Filozofia v dejinách evolucionizmu*. Popri tomto všetkom v rámci svojej špecializácie píše a publikuje celý rad filozofických a odborných štúdií, o aktuálnosti a úrovni ktorých svedčí napríklad aj skutočnosť, že ako prvý v Československu zverejnil v šesťdesiatych rokoch zasvätenú kritiku Lysenkovej školy. Mimo okruhu svojich pracovných povinností prednáša pre Biologickú spoločnosť, ktorej je členom (referát na I. celoslovenskej genetickej konferencii o filozofických otázkach modernej biológie r. 1965 a i.); pôsobí ako učiteľ na VUML i ako lektor ÚV KSS, i v rámci Socialistickej akadémie, kde vykonával aj rozsiahlu organizačnú, metodickú a popularizačnú činnosť ako člen predsedníctiev vedecko-metodických rád pre filozofiu pri ústredných výboroch Socialistických akadémií v Bratislave i v Prahe; v Čs. rozhlase v Bratislave sa ako člen redakčnej rady redakcie vedy a techniky podieľal na realizácii celého radu rozhlasových cyklov (napr. *Problémy modernej biológie*, *Životné prostredie* a i.).

Od skončenia vysokej školy a príchodu do Bratislavy je to teda 10 rokov neobyčajne intenzívnej a plodnej pedagogickej práce, odbornej publikačnej a prednáškovej činnosti. Roku 1968 má Jaromír Kops 35 rokov a mal by teda vstúpiť do vrcholného obdobia svojho odbornovedeckého rastu a profesionálnej kariéry.

Práve vtedy však nastáva ono zlomové obdobie pre ľudí jeho generácie. Miery konsolidačno-normalizačných váh sú kruté a neúprosné. Na jednu misku týchto váh sa dostáva 35 rokov aktívne prežitého, činorodého života, z toho skvelý súčet za 10 rokov spoločensky nanajvýš prospešnej vedecko-pedagogickej práce a maximálnej osobnej sebarealizácie; na druhú misku váh sa kladie — ako v prípade Jaromíra Kopsa stroho konštatujú jeho kádrové materiály — jedno „politicky chybné vystúpenie na okresnej konferencii bratislavskej vysokoškolskej organizácie v júni 1968“. Nič viac, ale v danej hysterickej situácii to úplne stačilo. Keď sa na vec pozeráme s odstupom 20 rokov, nie je už pre nikoho ani zaujímavé, aké to bolo vlastne vystúpenie, čo tam Jaromír Kops povedal, ako by sme to hodnotili dnes z hľadiska koncepcie prestavby, či vtedy vlastne mal alebo nemal pravdu. Fascinuje iba onen údesný pomer síl na oboch miskách týchto váh, na základe ktorého si tento novodobý normalizačný deus ex machina osobuje právo tragicky zasiahnuť do osudu človeka. Jaromír Kops je vylúčený zo strany a v dôsledku toho má pozastavený habilitačný dekrét, musí odísť z univerzity. Tu teda končí — násilne prefatá — úspešná kariéra robotníckeho chlapca, ktorý sa stal vynikajúcim filozofom a pedagógom. Tu končí prvý — autentický odborne profesný život pracovnej sebarealizácie Jaromíra Kopsa.

Jeho generační druhovia, ktorých postihol obdobný osud, sa s tým vyrovná-

vali všelijako. Pre Jaromíra Kopsa je príznačné, že ani v tomto krízovom období svojho života nerezignoval. Svoj druhý, náhradkový profesný život začína znovu úplne odzola a od piky — a to najprv ako závozník v Zelovoci. Koncom r. 1970 sa dostáva do Ústavu zdravotnej výchovy, kde nastupuje a do r. 1977 pracuje ako dokumentátor. Všimnime si tie časové rady: aký vzostup mal za sebou po 7 rokoch v prvom živote, kde zostáva stáť 7 a potom ďalších 14 rokov v svojom druhom živote? Nie pracovnými výsledkami. Konečne prechádza do výskumu a postupne si tu buduje pozíciu v odborných zdravotníckych kruhoch široko uznávaného teoretika zdravotníctva a zdravotnej výchovy, ktorý do tejto sféry u nás zaviedol filozofický a sociologický prístup. Túto pozíciu získava na základe tvrdej koncepcnej práce, na ktorú sa musel profesne od základov preorientovať, a to aj napriek všetkým obmedzovaniam, opakovaným zákazom publikačnej a prednáškovej činnosti, ktoré ho na tomto pracovisku postihovali v jednotlivých represných vlnách. Vo svojom pracovnom diári má tieto obmedzenia a zákazy menovite vyznačené a môžeme ich sledovať aj podľa časových medzier vo výkaze jeho bibliografie a prednáškovej činnosti. Napriek tomu všetkému však na tomto ústave urobil celý rad priekopníckych sociologických výskum — napr. práve o dojčení, v ktorom prekračuje horizont dovtedajšieho chápania dojčenia ako čiste fyziologického procesu a pristupuje k nemu ako k druhu sociálneho správania. Týmto svojimi výskumnými prácami pozdvihol zdravotnícku osvetu a výchovu na vedecký stupeň, predstavoval tú novú kategóriu pracovníka: filozofa a sociológa zdravotníctva. O tom svedčí aj skutočnosť, že Jaromír Kops sa stáva členom výboru Sekcie sociológie zdravotníctva v Sociologickej spoločnosti SAV.

Je tragické — ale zároveň pre predstaviteľa obetovanej generácie príznačné, že Jaromír Kops zomiera práve v dobe začínajúceho uvoľňovania aj vo sfére možností jeho profesnej sebarealizácie. Črtá sa mu — preňho stále tak lákavá možnosť — aspoň okrajovo sa vrátiť k vysokoškolskej pedagogickej práci. Zmierňujú sa obmedzenia pre jeho publikačnú a prednáškovú činnosť. Znovu začína publikovať nielen v zdravotníckych časopisoch, ale mu — po 20 rokoch — vychádza dokonca aj v časopise *Filozofia* úvaha o Černyševskom, ktorú pojal skoro akoby osobnú súvahu: súvahu o strastiplnom osude intelektuála v totalitných podmienkach. V deň svojej smrti mal reláciu v rozhlase, pripravoval televíznu reláciu, k realizácii ktorej, žiaľ, už nedošlo.

Toto je práve ten príznačný faktor, ktorý mi vnucuje označenie „obetovaná generácia“. Osud Jaromíra Kopsa potvrdzuje, že ani on akoby nebol schopný adaptovať sa ešte aj na ďalší nový život svojej profesnej sebarealizácie, akoby mu zlyhalo srdce práve vtedy, keď sa začala rysovať táto nová možnosť jeho ďalšej životnej orientácie.

Avšak skutočný tretí život Jaromíra Kopsa, to je jeho život človeka ako plnokrvnej ľudskej osobnosti, ktorý tvorí integrálny, zjednocujúci oblúk nad všetkými jeho ostatnými profesnými a spoločensky angažovanými životmi. Z jeho životnej filozofie plynie, že tam všade sa mohol uplatňovať iba parciálne: tu je však sféra jeho totálnej ľudskosti.

Z akej studnice čerpal silu a odvalu pre svoj život?

Bol z toho dnes už vzácneho druhu ľudí, ktorí nevedia byť ľahostajnými pozorovateľmi života svojich spoluobčanov. Jaromír nemohol byť pokojný, keď zistil, že niekto z príbuzných, priateľov a známych má nejaké trápenie. Účinne a neúnavne pomáhal bez požiadania, len z vlastnej vnútornej potreby. A nielen

pomáhal, každé nešťastie, každé trápenie jeho blízkych bolo jeho vlastným trápením, zdieľal ho s nimi, pomáhal nieť na kuse cesty ich životné ťažkosti. Jeho srdce nieslo oveľa viac ako jeden život.

K jeho bytostnej šľachetnosti sa družil až prekvapujúco široký rozhľad a vzdelanosť — od filozofie, histórie, biológie, sociológie, cez hudbu, divadlo, výtvarné umenie, politiku až po jeho posledného koníčka — rybárenie. Všetky svoje vedomosti a záľuby vášnivo rád zdieľal s ľuďmi, ktorí sa na neho aj skutočne v mnohých a rôznorodých veciach obracali. Keď za ním človek prišiel s filozofickým problémom, bol filozofom, keď s výchovným, bol pedagógom, o poslednej divadelnej inscenácii hovoril ako znalý kritik.

Ak pre niečo Jaromír nemal žiadne bunky a žiadne obranné mechanizmy, bola to nespravodlivosť a zloba sveta či ľudí. Nevie si spomenúť, že by niekto z priateľov, známych mal dôvod hnevať, zlostiť sa na neho, želať mu niečo zlé. A v obrane proti skrivodlivosťam tohto sveta mu nevedela pomôcť ani jeho milovaná filozofia. Nevedel stoicky pristupovať k tienistým stránkam ľudskej existencie.

Iba ťažko sa hovorí o tom, ako miloval život, humor a smiech, príjemné chvíľe s blízkymi ľuďmi, ako rád naplno precífoval, že život predsa len stojí za to.

Jaromír intuíciou i múdrosťou reflektoval svoj život ako konečný, žil najmä posledné roky tak, akoby každý deň mohol byť dňom posledným. Hovoril, „nemôžeme si dovoliť zabudnúť na narodeniny, sviatok niekoho blízkeho, lebo každý môže byť posledný“. A tak sme sa naposledy stretli práve pri tejto príležitosti. Jaromír svoju osobnú filozofiu skutočne žil — pre dobro ľudí okolo seba. Nikomu nezostal nič dlžný, rozdal svoju starostlivosť, múdrosť a lásku, rozdal svoje srdce. A tak v každom z nás kus z neho zostáva.

Náš trýznivý pocit, že mu už nič nemôžeme oplatiť, že už nič od nás nepotrebuje, môže iba čiastočne stlmiť vedomie, že sme ho mali úprimne radi a že sme vedeli, s kým nám bolo dopriate ísť životnou cestou — s dobrým a múdрым človekom. Dobrým a múdрым hlavou i srdcom.

Jaromírova najbližšia rodina je obzvlášť kruto postihnutá jeho predčasným odchodom. Svojej manželke Raise počas ich tridsaťštyri ročného manželstva nahradzoval domov a príbuzných, ktorých kvôli nemu zanechala v Sovietskom zväze, odkiaľ si ju priviedol. Bol jej tým najbližším, starostlivým a milujúcim partnerom, priateľom a spolupracovníkom. Bol neoddeliteľnou súčasťou jej života osobného i pracovného. Málokto z dvojici sa podarí zjednotiť svoj život tak bytostne, ako sa to podarilo im.

A snáď najúplnejšie sa Jaromírova osobnosť vyjavila v jeho otcovstve. Svoje dve dcéry Lenku a Janku sprevádzal od narodenia do dospelosti s úzkostlivosťou láskou a starostlivosťou. Bol otcom, ktorý sa nikdy nevyčerpal, vždy mal pre ne dosť času, sily, múdrosti a pochopenia. Zasvätené ich sprevádzal i pri štúdiu na vysokých školách, rozumel kvôli nim hre na flaute i herectvu, čo jeho dievčatá študovali. Rovnako obetavým, neúnavným a nadšeným dedom sa stal i svojim dvom vnúčatám.

Jaromír bol hlboko zakorenený do rodiny, z ktorej vyrástol. Jeho láska a úcta k matke Anne Kopsovej zostala dokonca taká živá, ako keď bol malým chlapcom. Vracal sa k nej v ostatnom čase omnoho častejšie, než mu to zaneprázdnenie a vzdialenosť dovoľovali. Veľmi mu záležalo na tom, aby jej svojím životom pôsobil len radosť. Bratom a sestre bol opravdivým súrod-

com so všetkým, čo sa od toho predpokladá a vyžaduje, pomáhal im vypraviť sa do života, pre všetkých bol oporou, radcom, priateľom najbližším, vždy dodávajúcim silu, statočnosť a odvahu. Ale v prípade potreby i konkrétnu pomoc.

Je smutné, že aj v tomto ohľade jeho obetavosť vyčerpala možnosti jeho srdca skôr, než sme si stačili uvedomiť, že sa rozdáva nad svoje sily.

Dostáva sa mi tristnej cti rozlúčiť sa s Jaromírom Kopsom. Lúčim sa s ním za všetkých jeho blízkych, priateľov a známych, za jeho sovietskych a ostatných zahraničných druhov, za obetovanú generáciu i za celé toto smútočné zhromaždenie.

A za seba sa s ním lúčim citátom z jeho poslednej úvahy o Černyševskom, kde akoby aj sám o sebe napísal:

„Preto jeho dielo nie je natoľko svedectvom *odvahy rozumu*, ako skôr príkladom *vernosti pravde*, ku ktorej filozoficky fundovaný rozum dochádza nekompromisnou analýzou skutočností ... On sám rozhodne patril k tým, ktorí sa starajú len o pravdu a nepokladajú za potrebné starať sa o privilégiá — zaiste preto, lebo nemajú obavy, že by stratili duševné sily a mali núdzu o myšlienky.“

Drahý Jaromír, náš český brat, ktorý si sa napriek všetkým protivenstvám stal jedným z nás, nech ti je zem slovenská ľahká.

14. 2. 1989

Miroslav Kusý